

Klasszikus héber nyelv 4.:

Szintaxis

BBN-HEB11-204

Koltai Kornélia, Biró Tamás

2019. november 06.

Ismétlés: igeragozás,
szabályos igék, qal és piél

A feladott házi feladat

Témaválasztás ????????

A félév következő nagy egysége:

Arnold & Choi 3. fejezet: igék

Az ige
morfológiája,
szintaxisa és szemantikája

Az ige
morfológiája,
szintaxisa és szemantikája

Az ige: „cselekvést, történést, létezést kifejező szófaj”?

ISMÉTLÉS

- Szemantika: cselekvést, történést, létezést fejez ki.
- Szintaxis: a mondatban az igei állítmányi szerepet töltheti be.
- Morfológia:
 - Derivációs (képzési) morfológia és szóösszetétel: „igeként” viselkedik.
 - Inflexiós (ragozási) morfológia: igeragozási paradigma (*conjugation*) szerint:
 - Idő/aspektus, mód, szám, személy, nem... + főnévi és melléknévi igenevek...

A morfológia két nagy területe:

NB: további morfológiai folyamatok is léteznek, pl. szóösszetétel.

Inflexiós morfológia

„Szavak ragozása” paradigmán belül.

csavarsz →

- *csavarunk* – szám, személy
- *csavartál* – idő
- *csavarjál* – mód
- *csavarni* – non-finit alakok

Derivációs morfológia

„Új szavak képzése”

csavarsz →

- *megcsavarod* – befejezettség
- *csavargatsz* – akcióminőség
- *csavarintasz* – akcióminőség
- *csavartatsz* – műveltetés

A morfológia két nagy területe:

NB: további morfológiai folyamatok is léteznek, pl. szóösszetétel.

Inflexiós morfológia

„Szavak ragozása” paradigmán belül.

- **Produktív:** a folyamat (szinte) minden tőre alkalmazható.
- **Szemantikailag transzparens:** kimenet jelentése megjósolható az összetevők jelentéséből.

Derivációs morfológia

„Új szavak képzése”

- Széles spektrum **produktivitás** tekintetében.
- Széles spektrum **transzparencia** tekintetében.

Lexikon: a nyelv önkényes forma–jelentés megfeleltetéseinek a gyűjteménye.
Az inflexiós morfológia kimenete megjósolható: nem hoz létre új lexikai elemet.
A derivációs morfológia kimenete nem megjósolható: új lexikai elemet hoz létre.

Az ige morfológiája

Morfológia:

- Derivációs (képzési) morfológia: a világ nyelveiben *képzők* és *szóösszetétel*.
 - De a sémi nyelvekben nincsenek *képzők*, és nincs *szóösszetétel*.
 - Kivéve *constructus*-os szerkezetet: főnévből [mn-ből] főnevet [mn-et] hoz létre.

- De vannak igetörzsek: igéből „képez” igét?

- Valamint van főnévből igeképzés: denominális igék (*denominative verbs*)

*piel, pual,
hitpael, hifil*

- És vannak igenevek: *infinitivusok, participiumok, nomen actionis, főnévi miskálok...*

Igéből főnév „képzése”?

- Inflexiós (ragozási) morfológia

Id. később: שם פעולה

(igei) gyökkel
kitölthető főnévi
morfémaképletek.

Az ige morfológiája

Morfológia:

- Derivációs (képzési) morfológia
- Inflexiós (ragozási) morfológia: igeragozási paradigma (*conjugation*):
 - Idő/aspektus, mód, szám, személy (és nem, stb.) szerinti paradigma
- Non-finit alakok: igenevek (*participium, infinitivus...*), stb.

Megjegyzés: ezek fogják majd a szintaxisban az igei állítmány szerepét betölteni.

Megjegyzés: ezek pedig más szerepet fognak betölteni a mondatban.

Az ige morfológiája

Morfológia:

- Derivációs (képzési) morfológia

- Inflexiós (ragozási) morfológia: igeragozási paradigma (*conjugation*):

- Idő/aspektus, mód,

***a cselekvés egészére
vonatkozó információ***

- Non-finit alakok:

szám, személy (és nem, stb.) szerinti paradigma

***egyeztetés valamely
vonzattal (pl. alannyal)***

De vö. magyar:
látom, látok, látlak.

igenevek (*participium, infinitivus...*), stb.

1. Egyeztetés ki nem tett / törölt névmással?
2. Rag = névmás?

Az ige morfológiája

Morfológia:

- Derivációs (képzési) morfológia

- Inflexiós (ragozási) morfológia: igeragozási paradigma (*conjugation*):

- Idő/aspektus, mód,

*a cselekvés egészére
vonatkozó információ*

- szám, személy (és nem, stb.) szerinti paradigma

*egyeztetés valamely
vonzattal (pl. alannyal)*

*Na, és hol marad az,
hogy „igetörzsek szerint”?*

- Non-finit alakok:

igenevek (*participium, infinitivus...*), stb.

Mi az, hogy „igetörzs”?

Avagy: a különböző szótárak eltérő logikája mögött mi húzódik meg?

- **Bibliai héber nyelvtanírási hagyomány: *igék gyökök szerint rendezve***
 - Kiindulás: gyök => alapjelentés
 - Gyök + törzs => gyök jelentése + **igetörzs jelentései** közül valamelyik
 - Adott gyök különböző törzsekbe helyezve: mintha igéből igét képeznénk
 - *Probléma:* az egyes törzsek jelentését nehéz szisztematikusan leírni.

A mai óra célja!

- **Modern héber nyelvtanírási hagyomány: *igék tövek szerint rendezve***
 - Kiindulás: tő => alapjelentés
 - Tő = gyök + törzs
 - Törzsek, szinte mint igeragozási paradigmák (v.ö. latin, francia, orosz...)
 - Adott gyök különböző törzsekben: vagy van szemantikai kapcsolat, vagy nincs.
 - *Probléma:* általában több kapcsolat, mintha alternatív paradigmák lennének.

Az ige

morfológiája,

szintaxisa és szemantikája

Az ige szintaxisa

Szintaxis:

- A mondatban az igei állítmányi szerepet tölti be:
 - Tehát van alanya, tárgya, stb.
 - [Első közelítésben] olyan cselekvést, történést, létezést fejez ki, amelyet az alany hajt végre, amely a tárgyra irányul, valamikor, valahol zajlik, stb.

→ finít igealakok (ragozott, személyragozott)

- Vagy egyéb szerepet tölt be...

Például főnévként, melléknévként, határozószóként viselkedik a mondatban.

→ non-finít igealakok (nem ragozott, azaz nem személyragozott)

Ezen a héten
és a jövő héten

Két-három
hét múlva!

Az ige kötelező és fakultatív bővítményei

Az ige szemantikája: vonzatok/szerepek/bővítmények/módosítók

+ belső szerkezet

Vonzatok és tematikus szerepek

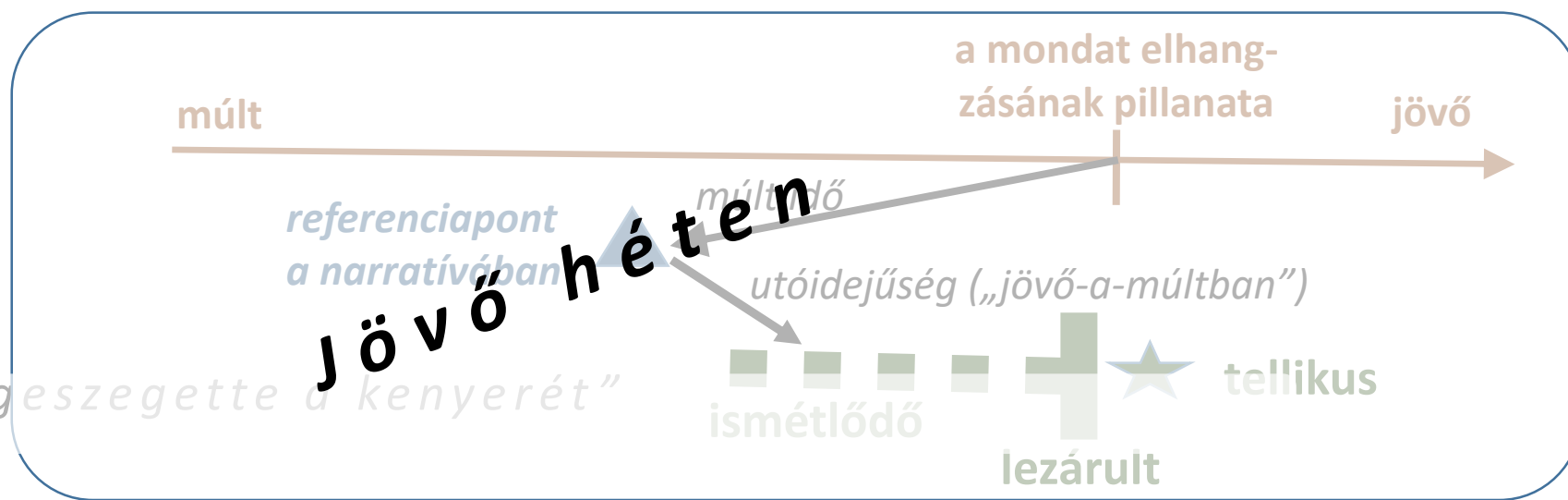
- A „cselekvés, történés, létezés” szerkezete:

valaki	valahol	valamikor	valamit tesz	valakivel	valami segítségével...
ÁGENS	HELY	IDŐ		PÁCIENS	ESZKÖZ...

- Időszerkezet:

- Külső időszerkezet
- Belső időszerkezet

„majd megesegette a kenyerét”

Az igék típusai a vonzatszerkezetük szerint (1)

- *Intranszítív:* egy vonzat (pl. alany = ágens vagy páciens)
- *Tranzítív:* két vonzat (pl. alany = ágens és tárgy = páciens)
- *Ditranszítív:* három vonzat (pl. ágens és páciens és recipiens)

• Stb.

• Nulla vonzat is lehetséges, például: *havazik*.

Példák:

- alszik valaki.
- lát valaki valamit.
- ad valaki valakinek valamit.

Számos igének egyszerre lehet intranszítív és tranzítív jelentése is.

Például: *eszik* = 1. 'étkezik' 2. 'fogyaszt'.
 $\lambda\lambda\eta$ = 0. 'tele [van]' (statív), 1. 'teljessé válik' (intr. fientív), 2. 'betölt' (tr. fientív).

Az igék típusai a vonzatszerkezetük szerint (2)

Fientív

- Aktív: alany = ágens, tárgy = páciens
János becsukja az ajtót. A hat B-re.
- Passzív (szenvető): alany = páciens [ágens van, de kifejezése opcionális]
Az ajtó becsukattatik [János által]. B-re történik hatás [A által].
- Mediális (ang. *middle*): nincs ágens, de van páciens.
Az ajtó becsukódik. B-re történik hatás (saját maga? más?).
- Statív: nincs ágens, nincs páciens, de van „jellemzett”
Az ajtó be van csukva. B valamilyen állapotban van.

Az igék típusai a vonzatszerkezetük szerint (3)

- Reflexív (visszaható): ágens = páciens

Az ajtó / János becsukja magát.

A hat A-ra.

- Reciprok (kölcönös): ágens 1 = páciens 2 és ágens 2 = páciens 1

Az ajtó és az ablak becsukják egymást.

A hat B-re, és B hat A-ra.

- Kauzatív (műveltető): ágens 1 => páciens 1 = ágens 2 => páciens 2

A tanár becsukatja az ajtót Jánossal.

A hat B-re, hogy B hasson C-re.

- Rezultatív/faktitív: ágens 1 => páciens 1 állapotban legyen

A tanár az ajtót becsukottnak nyilvánítja.

A hat B-re, hogy B legyen állapotban.

Az igék típusai a vonzatszerkezetük szerint (3)

- Reflexív (visszaható): ágens = páciens
Az ajtó becsukja magát. A hat A-ra.
- Reciprok (kölcönös): ágens 1 = páciens 2 és ágens 2 = páciens 1
Az ajtó és az ablak becsukják egymást. A hat B-re, és B hat A-ra.
- Kauzatív (műveltető): ágens 1 => páciens 1 = ágens 2 => páciens 2
A tanár becsukhatja az ajtót Jánossal. A hat B-re, hogy B hasson C-re.
- **Deklaratív:** ágens 1 => páciens 1 állapotban lévővé teszi
A tanár az ajtót becsukottnak nyilvánítja. A hat B-re, hogy B legyen állapotban.

Beszédaktus: a mondat kiejtése egyben cselekvés is, amely révén a világ megváltozik.

Öt dimenzió az igeörzsek megértéséhez:

az eddigiek összefoglalása

- Waltke és O'Connor, p. 350:

1. <u>Voice</u> :	active,	passive,	middle
2. <u>Type of movement/activity</u> :	fientive,	stative	
3. <u>Contour of movement/activity</u> :	transitive,	intransitive	
4. <u>Causation</u> :	causative,	resultative/factitive,	declarative
5. <u>Double-status action</u> :	reflexive,	reciprocal,	tolerative

Arnold and Choi, p. 193

Appendix I: *Stem Chart*

		<u>Horizontal Axis</u> – “Type”		
		Simple	Factitive-Causative	Causative
<u>Vertical Axis</u> – “Voice”	Active	קל QAL (G)	פעל PIEL (D)	הפעיל HIPHIL (H)
	Passive	נפעל NIPHAL (N)	פּעל PUAL (Dp)	הפּעל HOPHAL (Hp)
	Reflexive <i>middle</i>	נפעל NIPHAL (N)	התפעל HITHPAEL (HtD)	∅

Sources: Joüon and Muraoka 1993, 124; Greenberg 1965, 42; Goshen-Gottstein 1969, 70–91, esp. 74–75; Harper 1888, 71; and Waltke and O’Connor 1990, 353–54.

Arnold and Choi, p. 194

Appendix II: Expanded Stem Chart

Watke és O'Connor 1990 szóhasználata:

1. A műveltetés tárgya az alapige „páciense”:

statív ige **műveltetés** → faktitív
nagynak lenni → *okozza, hogy nagy legyen*

fientív ige **műveltetés** → rezultatív
nőni → *okozza, h. növelve legyen*

melléknév **műveltetés** → deklaratív
nagy → *nagynak nyilvánít / hisz / gondol /stb.*

2. A műveltetés tárgya az alapige ágense:

műveltetés → kauzatív
okozza, hogy nőjön ; okozza, hogy naggyá váljon

		<u>Axis of Causation</u> – Voice of the Undersubject		
		No Causation	Brings about a <i>State</i>	Causes an <i>Action</i>
		No Generated Predication	Generates a Nominal Predication	Generates Verbal Predication
		No Undersubject	Patiency Nuance	Agency Nuance
<u>Axis of Voice</u> – Voice of the Primary Subject	Active	QAL Stative	PIEL Factitive 1 makes 2 <i>be</i> x Outcome describable by <i>adjectival</i> clause	HIPHIL 2 Place Ingressive 1 makes 2 <i>become</i> x 1 Place Internal 1 makes <i>self do/become</i> x
		Fientive ➤ Intransitive		2 Place Causative 1 makes 2 <i>do</i> x
		➤ Transitive	Resultative 1 makes 2 <i>be</i> x-ed Outcome describable by <i>participle</i> clause	3 Place Causative 1 makes 2 <i>do</i> x to 3
	Passive	(Qal Passive) NIPHAL	PUAL Passive of Piel	HOPHAL Passive of Hiphil
	Middle	NIPHAL Middle Adjectival Reflexive-Reciprocal	HITHPAEL Reflexive-Reciprocal of Piel Also later Passive	HISHTAPHEL only in הִשְׁתַּפְּחֵל

Source: Based on Waltke and O'Connor 1990 (343–61), and with the help of Lawson G. Stone.

Arnold and Choi,

p. 194

Appendix II: *Expanded Stem Chart*

Javasolt különbség a *piel* és a *hiphil* műveltető funkciói között:

- *Piel*: fókusz az eredményen, páciensen.
- *Hiphil*: fókusz a folyamaton és ágensen.

Példa: גדל

- Qal* fientív: 'nőni'
- Qal* statív: 'nagynak lenni'
- Piel* faktitív: 'növeszt: okozza, h nagy legyen'
- Hiphil* kauzatív: 'nagyá tesz: okozza, hogy nagyá váljon, nőjön.'

		<u>Axis of Causation</u> – Voice of the Undersubject		
		No Causation	Brings about a <i>State</i>	Causes an <i>Action</i>
		No Generated Predication	Generates a Nominal Predication	Generates Verbal Predication
		No Undersubject	Patency Nuance	Agency Nuance
<u>Axis of Voice</u> – Voice of the Primary Subject	Active	QAL Stative	PIEL Factitive 1 makes 2 <i>be</i> x Outcome describable by <i>adjectival</i> clause	HIPHIL 2 Place Ingressive 1 makes 2 <i>become</i> x 1 Place Internal 1 makes <i>self</i> do/become x
	➤ Intransitive	Fientive		➤ 2 Place Causative 1 makes 2 <i>do</i> x
	➤ Transitive		Resultative 1 makes 2 <i>be</i> x-ed Outcome describable by <i>participle</i> clause	➤ 3 Place Causative 1 makes 2 <i>do</i> x to 3
	Passive	(Qal Passive) NIPHAL	PUAL Passive of Piel	HOPHAL Passive of Hiphil
	Middle	NIPHAL Middle Adjectival Reflexive-Reciprocal	HITHPAEL Reflexive-Reciprocal of Piel Also later Passive	HISHTAPHEL only in הִשְׁתַּחֲוֶה

Source: Based on Waltke and O'Connor 1990 (343–61), and with the help of Lawson G. Stone.

Arnold and Choi,

p. 194

Appendix II: *Expanded Stem Chart*

Javasolt különbség a *piel* és a *hiphil* műveltető funkciói között:

- *Piel*: fókusz az eredményen, páciensen.
- *Hiphil*: fókusz a folyamaton és ágensen.

Példa: חיה

Qal 'élni' ('to live')

Piel 'életben tart' ('to cause to be alive')

Hiphil 'élővé tesz' ('to cause to live')

		<u>Axis of Causation</u> – Voice of the Undersubject		
		No Causation	Brings about a <i>State</i>	Causes an <i>Action</i>
		No Generated Predication	Generates a Nominal Predication	Generates Verbal Predication
		No Undersubject	Patency Nuance	Agency Nuance
<u>Axis of Voice</u> – Voice of the Primary Subject	Active	QAL Stative Fientive Intransitive Transitive	PIEL Factitive 1 makes 2 <i>be</i> x Outcome describable by <i>adjectival</i> clause Resultative 1 makes 2 <i>be</i> x-ed Outcome describable by <i>participle</i> clause	HIPHIL 2 Place Ingressive 1 makes 2 <i>become</i> x 1 Place Internal 1 makes <i>self</i> do/become x 2 Place Causative 1 makes 2 <i>do</i> x 3 Place Causative 1 makes 2 <i>do</i> x to 3
	Passive	(Qal Passive) NIPHAL	PUAL Passive of Piel	HOPHAL Passive of Hiphil
	Middle	NIPHAL Middle Adjectival Reflexive-Reciprocal	HITHPAEL Reflexive-Reciprocal of Piel Also later Passive	HISHTAPHEL only in הִשְׁתַּחֲוּהוּ

Source: Based on Waltke and O'Connor 1990 (343–61), and with the help of Lawson G. Stone.

*Az „Aktionsart”
(magyarul: akcióminőség)
fogalmat egyelőre ugorják át.
Jövő héten ezt is tisztázzuk.*

Az igeörzsek szemantikája

Az ige-törzsek szemantikája

- Munkahipotézis: az ige-törzsek meghatározható szemantikával rendelkeznek, vagyis

gyök jelentése + törzs jelentése = alak jelentése.

- Valóban meghatározható az ige-törzsek szemantikája?
- Valóban rendelkeznek bármiféle szemantikával?
- Véleményem szerint:

az ige-törzsek rendszere a derivációs morfológiához tartozik,
ezért a produktivitás és a transzparencia is széles spektrumon mozog.

Vessük össze a következő magyar képzők szemantikájával:
– ul/-ül vs. –ít
– gat/-get – tat – kodik

Arnold & Choi 3, 3.1: *igetörzsek*

Kiegészítő javasolt olvasmány, a mind a hét igitörzsben valóban előforduló bibliai gyökök bemutatásával együtt: <https://depts.washington.edu/bibheb/files/VerbStems.pdf>.

3.1.1 Qal

- (a) Fientive: fientív, dinamikus
 - Intranszítív: tárgyatlan ige
 - Transzítív: tárgyas ige

- (b) Statív: állapotot vagy tulajdonságot fejez ki

Érdekesség:

A világ számos nyelvében nincs éles határ ige és melléknév között.

3.1.2 Niphal

- (a) Passive: passzív, szenvedő *az ajtó becsukattatik [valaki által]*
- (b) Middle: mediális *az ajtó becsukódik*
- (c) Reflexive: visszaható *az ajtó becsukja önmagát*
- (d) Stative: statív *az ajtó csukva van*

A bibliai héber előtt (a „proto-héberben”) a qal reflexív megfelelője lehetett (ahogy a piel reflexív megfelelője a hitpael). A qal passzív megszűnése után vált a qal passzív párjává.

3.1.3-4 Piel és pual

Egyes igék (pl. בקש, צוה) egyszerűen csak „pielben léteznek”, nincs semmi extra jelentése az igetörzsnek.

Régebben a *pielt* „intenzív igetörzsnek” vélték, és az „intenzitást” mintha a középső gyökmássalhangzó kettőzése (geminációja) is kifejezné. Mások azt javasolják, kár a *piel* szemantikáját megpróbálni meghatározni: „egyszerűen csak egy alak”.

- (a) Factitive: stativ ige műveltetése, hangsúly: a műveltetett adott állapotba kerül.
- Resultative: tranzitív ige műveltetése, hangsúly a létrejött végállapoton.
- (b) Denominative: denominális (főnévből képzett) igék.
- (c) Frequentative: gyakorító **akcióminőség**: időben [iteratív], de térben is.
- (d) Declarative:
 - valamilyenné nyilvánít (deklaratív, a szó szűkebb értelmében)
 - ilyenek tart, gondol, becsül... (*W & O'C* más kifejezéseket vezet be)

Pual: a *piel* által kifejezett akcióminőségek passzív megfelelője. Gyakran *participium*.

3.1.5 Hithpael

- (a) Reflexive: visszaható „önmagát”
cselekvés ágense = cselekvés páciense
- (b) Reciprocal: kölcsönös „egymást”
Két, szimmetrikus cselekvés. Két szereplő.
Egyik szereplő: első cselekvés ágense, második páciense.
Második szereplő: első cselekvés páciense, második ágense.
- (c) Iterative: ismétlődő, még hozzá rendszeresen és időben.
- (d) Denominative: denominális (főnévből képzett) igék.

3.1.6-7 Hiphil és hophal

- (a) Causative: (valódi) műveltetés, hangsúly a folyamaton és az ágensen.
 - *Fontos aleset*: mozgást jelentő igékből mozgatót kifejező igék képzése.
 - (b) Stative: létrehozza azt az állapotot, amit a qal statív kifejezne.
 - (c) Declarative: beszédaktussal hozza létre a qal statív szerinti állapotot.
 - (d) Denominative: denominális (főnévből képzett) igék. (Ritkább, mint a *piel*.)
 - (e) Permissive: egy cselekvés lefolyását megengedi (műveltetés **modalitással**).
-

Hophal: a *hiphil* által kifejezett akcióminőségek passzív megfelelője.

Házi feladat

Következő órára: olvasandó + házi feladat

1. Utóolvasás: 3–3.1 szakaszok. Előolvasás: 3.1–3.2 szakaszok.
2. Szabályos igék *nifal, hifil, hitpael*: az elsőéves tananyag átismétlése.
3. **A melléknév négy funkciójához 5-5 példát**
gyűjteni (olvasott bibliai szövegekből)
vagy kitalálni (ismert szókincs felhasználásával),
egy-egy tankönyvi alfejezetben található példák mintájára.
(Megj.: 2.5.2 csak négy példát tartalmaz, az egyik példát kétszer használhatja.)

+ Szemináriumi
dolgozati téma

Valamint: **keressen példákat értelmezőre**
és a határozott névelő funkcióira a feldolgozott szövegben.

Viszlát jövő héten!